

#Nieuwe werkvormen

Kitty de Groot en Françoise Bronner

Inhoudsopgave

DEEL 1 Geschiedenis en toekomst

De komst van de toekomst	06
Tussen trends en toekomst	13
Trends in kantoormeubilair	20
De thuiswerkplek	28
Normen	34
Lounge, lounger, loungest	43
Van confectie naar maatwerk	50

DEEL 2 Het Nieuwe Werken in Nederland

Hollandse gewoonten	60
Hollandse creativiteit	66
Jezelf zijn & jezelf uiten	73
Heilige Huisjes	78

DEEL 3 Gebruikers van het interieur

Verleid de vrouw	88
De ivoren toren	95
Werknomaden	101
Vergrijzing en ontgroening	108
Onderwijs, architectuur en bedrijfsleven	117

DEEL 4 Duurzaamheid, gezondheid en economie

Duurzaam bouwen, gezond bouwen	128
Gezond werkklimaat	134
Veranderend klimaat	144
Het beschermen van het bruikbare	151
Community-architectuur	160

DEEL 5 Creativiteit

Hoe creativiteit steeds creatiever wordt	172
Het ontwerpproces: van oriëntatie tot ontwerp	180
Creatiever, hoe word je dat?	191
Creativiteit voor het oprapen	199
Ooit gebouw, toen verwaarloosd, nu inspirerend	208
Profiteren van ons creatieve brein	217
Fotoverantwoording	226
Over de auteurs	228

A modern office interior featuring a green desk and a green and black office chair. The background shows a large screen displaying a person working, and the ceiling has circular lights. The floor is dark and reflective.

Geschiedenis en Toekomst

De komst van de toekomst

Rauw. Kaal tot op het bot. Krachtig, groot en robuust. Vol verhalen. Streng en rechtlijnig, maar met vernieuwende 'output'. Waar zijn we? In het heden of in het verleden? We bevinden ons in het inspirerende gebied Strijp S in Eindhoven.

"Het zijn de jonge ondernemers, vooral ICT'ers en ontwerpers, die zich het oude Philips Strijp S-industrieterrein in Eindhoven hebben toegeëigend. Ze zorgen voor kleur en sfeer en combineren grootschaligheid met de menselijk maat." Dat zegt Jack Hock, projectdirecteur Strijp S bij woningcorporatie Trudo. We lopen met hem mee naar het markante Klokgebouw, de voormalige bakelietfabriek van Philips. Iedereen loopt hier in en uit, zonder in of uit te kloppen of zich te melden bij de portier. Wat een contrast met nog maar 10 jaar geleden!

Het Klokgebouw telt vele kantoren en studio's. Op weg naar boven neemt de voormalige goederenlift ons mee naar de tijd van toen: een fotorapportage op de deursijde van de liftschacht laat zien hoe hier vroeger werd gewerkt. Op de foto's verrichten de arbeiders als radertjes van een machine aan lange assemblagetafels steeds weer dezelfde eentonige handeling. De tijdens de industrialisatie ingezette arbeidsdeling heeft ze hun mobiliteit en vrijheid ontnomen. Uit het boeren- of ambachtsleven gestapt, zitten ze nu 6 dagen lang op één en dezelfde plek hetzelfde werk te doen. "En toch waren de arbeidscondities hier relatief goed, zeker in vergelijking met de bedroevende omstandigheden in Engelse grootschalige en brandgevaarlijke stoomfabrieken en krottige arbeiderswijken in de 19e eeuw", vertelt architectuurhistoricus Marijke van den Heuvel ons. "De schaal van de Nederlandse industrie was kleiner en

groeide pas sterk in de eerste decennia van de 20e eeuw. Mede dankzij de eind 19e eeuw ingevoerde sociale wetgeving werd er beter gelet op arbeidsomstandigheden en arbeidstijden. Een goede verlichting in de gebouwen en een laag ziekteverzuim droegen immers bij aan een goed product en betere winsten, zo redeneerden de Nederlandse ondernemers."

De uitvinding van gewapend beton bood een grote vooruitgang. Gebouwen met glasrijke gevels en dragende pijlers maakten een einde aan de bedompte hokkerigheid van de bakstenen constructie. Hiervoor in de plaats kwamen veel opener, ruimere, vrij in te delen en beter verlichte gebouwen. Licht, lucht en ruimte werd het adagium in de architectuur. Een mooi voorbeeld is De Hoge Rug: dit zijn de drie grote aaneengesloten fabriekshallen op het Strijp S-terrein. De stevige betonnen constructies met open verdiepingen van 5,5 meter hoog maken vrijwel iedere functie en indeling mogelijk. Ze 'bogen' bijvoorbeeld makkelijk mee met de plannen en ontwikkelingen van Philips. Als productiehul

De jaren '70 in optima forma: de structuralistische kubussen in Herman Hertzbergers beroemde Centraal Beheer-kantoor.

ZZP'ers zichzelf organiseren. Ze werken via het internet en ontmoeten elkaar op kantoor, in publieke ruimten, cafés of flex-werkplekken. Om te komen tot creatieve plannen, frisse oplossingen en effectieve projectstarts en -doorbraken, zullen ze zich in de toekomst mogelijk steeds vaker terugtrekken in één van de dan vele 'futurecenters'. Dit zijn informele plekken, waar mensen samen vernieuwende ideeën, strategieën en projecten kunnen ontwikkelen.

"Een grote verscheidenheid aan omgevingen en settings brengt de gebruikers uit hun dagelijkse routine", vertelt Herman Kossmann, die met zijn ontwerp bureau Kossmann.dejong het LEF future center van Rijkswaterstaat in Utrecht ontworpen heeft. "Dit schept ruimte voor nieuwe initiatieven, ideeën en samenwerkingen." Voor een overheid die oplossingen moet vinden voor een dicht slippende infrastructuur en een stijgende zeespiegel,

kan dit volgens Kossmann leiden tot oplossingen die het volk veel geld en erger-nis besparen.

"Om iedere keer weer tot een verrassend effect te komen in werk- en leeromgevingen, bieden we een scala aan zintuiglijke attributen aan", vervolgt hij over Het LEF future center. "Hiermee is iedere denkbare sfeer op te roepen. Licht, kleur, geluid, beeld, geur, catering, positie, ruimtelijke setting en omvang zijn te variëren. Je zit, staat, ligt; hoog of laag, comfortabel of rechtop. Alles is verplaatsbaar of in te stellen, zodat settings snel te veranderen zijn naar gewenste functie. Voor het leggen van vertrouwelijke relaties, kunnen gedeeltes van de vloer zakken en beland

Het kantoor-als-ontmoetingsplek van technologiebedrijf Wortell is gevestigd in een kerk in het dorpje Lijnden. De gerenoveerde kerk onderstreept de identiteit van het bedrijf: inspirerend en innovatief.

Een goed voorbeeld van een toekomstgerichte werkruimte: het LEF future center in Utrecht.

je in een huiskamer met comfortabele banken rondom een (virtueel) brandend haardvuur. In het multimediatheater, omringd door beeld, sfeer en informatie, ben je in mum van tijd in een andere omgeving: in het fitnesscenter of aan het strand. Open en coöperatieve houdingen, die aanzetten tot abstract en globaal denken, worden zo snel opgeroepen ten behoeve van de creativiteit.”

In het jaar 2020 werken velen van ons waarschijnlijk in zelfsturende, veelal virtuele teams. Steeds meer bedrijven geven hun activiteiten in handen van zelfstandige projectteams, waarin uiteenlopende competenties, knowhow en capaciteiten bij elkaar worden gebracht. Een mogelijk toekomstbeeld hierbij is dat slechts voor de duur van het project voor het team apparatuur en kantoorruimte wordt gehuurd. Het project begint in een futurecentre, waar de basis wordt gelegd voor een

goede samenwerking. De eerste ontmoeting is intens en fysiek. Het globale idee, de scope en doelstellingen worden gemeenschappelijk vastgelegd. Bij beëindiging wordt het team weer ontmanteld. Volgens Rob Gründemann, senior advi-

‘In 2020 werken we in zelfsturende teams’

seur bij TNO Arbeid en mede-auteur van het boek ‘De toekomst werkt. Mens en bedrijf in 2020’, zorgen de steeds weer vernieuwende projectteams voor kennisuitwisseling, -verrijking, nieuwe inzichten en ontwikkelingen. “Dit zal hard nodig zijn om ons land te kunnen voorzien in een dringende behoefte aan energievoorziening en zorg”, zegt hij.

In het jaar 2030 is de vraag naar zorg groot. Het aantal ziekten – veelal van psychologische aard – is door de individualisering en de snelle technologische en organisatorische veranderingen sterk

De thuiswerkplek

Kantoorwerk vindt allang niet alleen meer plaats op het traditionele kantoor. De moderne medewerker kan – uitgerust met laptop en smartphone – tegenwoordig eigenlijk overal uit de voeten.

“Stop mij niet in een dwangbuis van geregelde werktijden. Geef mij de vrijheid, want dan ben ik het effectiefst. Per dag kan ik mij 8 uur concentreren. Werk ik vanuit huis, dan heb ik een heel etmaal waarin ik mijn 8 meest effectieve uren kan uitzoeken. Soms komt het mij ‘s ochtends even niet uit. Ik ben eigenlijk nooit een vroege starter geweest.” Wim Van Palenstein Helderman, consultant voor tandheelkundige zaken, vertelt over zijn ervaringen als thuiswerker. “Ik ben niet de persoon die het dagelijkse kopje koffie met collega’s erg mist. Daarvoor ga ik naar mijn stamcafé. Trouwens ook voor de afwisseling; ik kan er rustig 1,5 uur werken.”

Machteld van Waveren Hogervorst, huisvestingsadviseur en partner bij Objectum, houdt zich al lange tijd bezig met ‘telewerken’. “Dat mensen op reguliere basis in cafés zouden gaan werken, had ik indertijd niet verwacht”, zegt ze. “De huidige informatie- en communicatietechnologie maken het telewerken steeds makkelijker. In het bezit van laptop en mobiele telefoon kan er overal worden gewerkt.”

Ik herinner mij – als oud studiegenoot – haar afstudeerpresentatie. Al in 1994 onderzocht zij het fenomeen telewerken, dat nu Het Nieuwe Werken wordt

genoemd. “Er is weinig veranderd. De voordelen van toen gelden nog steeds: meer flexibiliteit in waar, wanneer en hoe er wordt gewerkt, minder reistijd, meer autonomie en een grotere arbeidsmotivatie.” En het is niet alleen voordelig voor de werknemer, maar ook voor de werkgever: telewerken kan leiden tot productiviteitsverhoging, hogere opbrengsten of lagere kosten. “Soms kunnen ook kosten bespaard worden op huisvesting en reizen”, weet Van Waveren Hogervorst. “Dit mag echter geen doel op zich zijn. Om het telewerken echt te laten slagen, is – naast een cultuur van vrijheid en gelijkheid – een platte organisatie met korte communicatielijnen, vertrouwen in de werknemers en draagvlak bij zowel de directie als de werknemers van essentieel belang.”

Een buitenlander zou opmerken, dat deze voorwaarden kenmerkend zijn voor de Nederlandse cultuur. Het verklaart mogelijk waarom Nederland op het gebied van thuiswerken – samen met Denemarken en Zweden – wereldwijd koploper is. Zo meldde TNS NIPO al in een onderzoek in 2010 dat meer

De werkkamer van Wim Van Palenstein Helderman laat zien wat er mogelijk is: een thuiswerkplek in een geheel persoonlijke sfeer.

te zetten. Elk element is qua breedte en diepte gelijk, 80 bij 80 centimeter. Hierdoor zijn ze aan vier kanten op elkaar aan te sluiten. Omdat je kan blijven schakelen, is elk gewenst meubellandschap te bouwen. De hoogte van de leuning bepaalt de mate van privacy. We zien overigens dat daarom vooral de hoge ruggen in de open kantoorruimten gewild zijn.” Rutten kan niet aangeven welke opstelling het meest gewild is. “De mate van differentiatie neemt alleen maar toe. Er wordt echt heel veel met de meubelementen gespeeld en gemixt. Het is als ‘s ochtends voor je kledingkast staan, je kledingstukken, kleuren en stoffen uitzoeken.”

Het loungemeubel biedt vele variatiemogelijkheden en dat is maar goed ook, want de vraag is bijzonder divers en complex. “Er komt steeds meer bij kijken om te doorgronden wat de vraag is achter de vraag, wat er leeft bij de klanten om iets neer te zetten dat echt op maat gesneden is”, aldus Hans Bloemendaal, marketing manager bij Rohde & Grahl. “Er is geen eenduidig advies te geven. Soms zetten we binnen één project meubels van tien tot vijftien verschillende merken neer om een juiste beleving en identiteitsuitstraling te realiseren. Soft-seating speelt daarbij een belangrijke rol. Zo gebruiken we Artifort vaak als we voor de klant iets iconisch neer wil zetten. Palau voor maatwerk op het gebied van soft seating, om de opstelling perfect aan te passen aan de beschikbare ruimte. De zitjes in onze eigen Sand-collectie worden vaak ingezet als oplossing voor gecombineerd werken, overleggen en bijvoorbeeld lunchen.” Over de ergonomische aspecten zegt hij het volgende: “Daar denken we goed over na. Je moet voorkomen dat een

medewerker een loungemeubel – riant qua omvang en eigenlijk voor meer mensen bedoeld – een hele dag in beslag neemt. Vaak wil je dat dit een plek van komen en gaan is, om even te werken, om koffie te drinken, bij te kletsen, te bellen of te overleggen. Een werkblad op stahoogte of een niet geheel afgeschermd meubelstuk kan voorkomen dat mensen er blijven hangen.” In de toekomst draait alles volgens de Rohde & Grahl-medewerker om het comfort en welzijn van de medewerker. “Zijn mobiele devices kan hij bijvoorbeeld automatisch laten opladen door deze op het werkblad van het lounge-meubel neer te leggen. Het gebruik van zachte stoffen neemt toe ook op plekken

waar dit eerst om hygiënische redenen niet mogelijk was. Geavanceerde stoffen, met zelfs nanotechnologie erin verwerkt, absorberen stof en zweet, worden slijtvaster. En hoe zacht en wollig ze ook zijn, ze zijn makkelijk schoon te houden. Ook bedrijfsrestaurants en coffeecorners worden daardoor minder kil en hard.”

De ontwikkeling van het loungemeubel is volgens de diverse geïnterviewden dus niet te stoppen. De maatschappij ontwikkelt zich en het meubel groeit mee. “Dat is een on-going proces”, aldus Voorhuis. “Soft-seating moet hier in mee kunnen gaan, goed in zijn modulariteit doordacht zijn. Als legoblokken moeten ze in elkaar te zetten en uit el-

kaar te halen zijn.” Kortom: het lounge-meubel is een overlegsofa, een belfauteuil, een werkbank, een wacht- en een lunchplek. Het is veelal noch het één of het ander, maar het betreft een systeem van architectonische legobouwstenen, waarmee voor iedere vraag een passend antwoord te bouwen is. Omdat onze omgeving en onze behoeften almaar sneller veranderen, zullen we mogelijk in de toekomst onze werkomgeving in een zucht en een vloek kunnen aanpassen. Lounge, lounge, loungest.

In de toekomst draait alles volgens Rohde & Grahl om het comfort en welzijn van de medewerker.

#Nieuwe Werkvormen

Werken doe je allang niet meer alleen in een gewoon kantoor. De revolutionaire opkomst van digitale technologie heeft de mogelijkheden voor het uitvoeren van kantoorwerk drastisch uitgebreid. Zeker in Nederland heeft dit tot een explosie aan creativiteit geleid. Ons land geldt als het wereldwijde walhalla van nieuwe werkvormen. In dit boek onderzoeken interieurkenners Françoise Bronner (F) en Kitty de Groot (NL) de stormachtige ontwikkeling van het innovatieve Nederlandse werkinterieur. Aan de hand van interviews met een keur aan vooraanstaande architecten, interieurarchitecten, designers, consultants en gebruikers schetsen de auteurs een intrigerend beeld van de waaier aan nieuwe werkvormen die in ons land gerealiseerd zijn. #Nieuwe werkvormen is een absolute aanrader voor iedereen die geïnteresseerd is in de evolutie van het eigentijdse interieur.

uitgeverij
GELDERLAND
BOEKEN | KRANTEN | TIJDSCHRIFTEN

